

*О.В. МАЗУРЕНКО, кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»*

Промислове свинарство в умовах сучасного ринку

Постановка проблеми. У світі промислове свинарство є однією з рентабельних галузей сільського господарства, яка ґрунтується на повному використанні біологічних якостей свиней, застосуванні інтенсивних технологій утримання та вирощування тварин. Промислове свинарство, як правило, концентрується і спеціалізується в одному конкретному напрямі, на свинарських комплексах механізовані й автоматизовані всі виробничі процеси, що забезпечує масовий випуск високоякісної продукції, а затрати праці та фінансів при цьому зводяться до мінімуму.

Сучасне промислове свинарство належить до найбільш високотехнологічних галузей АПК України. Нові свинарські підприємства мають високий виробничий потенціал, що дає змогу досягати показників провідних за розвитком свинарства країн. Однак багатьом новозбудованим підприємствам не вдається вийти на проектний рівень показників і домогтися стабільних результатів протягом терміну окупності інвестицій. У підприємствах, порівнянних за технічним оснащенням та генетичним потенціалом тварин, виробничі показники значно різняться. У результаті, багатьом підприємствам не вдається реалізувати конкурентні переваги високотехнологічного виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти функціонування галузі свинарства досліджували на теоретичному й методологічному рівнях вітчизняні науковці: К.М. Гірняк [1], Б.В. Данилів [2], П.К. Канінський, М.П. Коржинський, І.В. Кравець [5], Л.С. Краснокутська, В.Я. Месель-Веселяк [7], В.П. Рибалко [8],

І.В. Свиноус [9], І.Н. Топіха [10], П.В. Щепієнко та ін.

Значимість проведених досліджень незаперечна. Разом із тим окремі питання розвитку виробничо-технологічної конкуренції на галузевому ринку промислового свинарства потребують детальнішого вивчення.

Мета статті – аналіз розвитку промислового свинарства в умовах сучасного ринку.

Виклад основних результатів дослідження. *Стан галузі.* Наразі вітчизняне свинарство перебуває у фазі падіння. У 2015 році свинопоголів'я в Україні в усіх категоріях господарств скоротилося порівняно з попереднім роком на 3,5% і становило 7,08 млн гол. Суттєве (-6,6 %) зменшення поголів'я відбулося у господарствах населення. У 2015 році вперше частка домогосподарств становила 51%. Промисловий сектор виявився стресостійкішим, хоча й тут не обійшлося без проблем.

У 2015 році в Україні було рекордне поширення вірусу африканської чуми свиней (АЧС) – 40 випадків. Беззаперечно, це негативна тенденція, наслідком якої стали зростання напруги на ринку і невпевненість значної частини виробників – поголів'я скорочується, дехто виходить із бізнесу.

Від проектів, що стосувалися розширення виробничих потужностей, відмовилася частина середніх компаній – виробників свинини.

Довідково.

1. В Україні страхування від цього захворювання відсутнє, втім як і механізм компенсації великим виробникам.

2. У випадку, якщо заражене поголів'я виявляється в будь-якому населеному пункті, знищенню підлягає все поголів'я свиней в радіусі 20 км від епіцентру епідемії. Свого

часу через відсутність вакцини проти зазначеного вірусу Іспанія практично залишилася без власного виробництва свинини.

Тенденції ринку. 2015 рік став переломним для галузі свинарства: майже пішов із ринку імпорт, але посилилася внутрішня конкуренція, собівартість збільшилася, але впали оптові ціни та платоспроможний попит, зросла державна підтримка, але зменшилася доступність кредитів.

На ринку свинини відбулися зміни й перерозподіл сил. У 2014 році частка великих аграрних компаній в загальному обсязі виробництва свинини становила 24,5%, у 2015-му вона зросла до 26,8%.

Кількість середніх і дрібних виробників поступово зменшується, вони скорочують своє виробництво, а деякі – йдуть із ринку. Це відбувається через вертикально інтегровані структури великих компаній, що спеціалізуються на вирощуванні свиней та виявляються менш схильними до ризиків курсових коливань, мають доступ до фінансових ресурсів, частина з них має власну роздрібну торгівлю тощо.

Упродовж 2014 року відбувалося значне скорочення поголів'я свиней, яке становило 5,3% (до 7,35 млн гол). У 2015-му тенденція продовжилася і динаміка також була негативною.

Закупівельні ціни на свиней (у живій масі) з кінця 2015 року знизилися більше, ніж на 10%, або на 3 грн/кг, у середньому до 25-26 грн / кг.

Природно, це позначається й на вартості кінцевої продукції для споживача та попиті на неї. Порівняно з 2013 роком у 2015-му попит українців на свинину скоротився на 23-25 %. Споживачі віддають перевагу дешевшому м'ясу птиці. За річного фонду спожи-

вання м'яса на рівні 2,55 млн т, на одну особу припадає 56,1 кг м'яса. З цього обсягу частка м'яса птиці становить 43%, свинини — 38, яловичини — 17, іншого м'яса — 2%.

Експорт. У 2015 році Україна посіла 21 місце за обсягами експорту свинини – українські виробники експортували напряму до Росії 33 тис. т замороженої свинини, через Крим – 18 тис. т.

Згідно з оцінками аналітиків ФАО, закриття російського ринку і блокада Криму загрожують падінням експорту червоного м'яса на 40%.

Із закриттям ринку РФ частина українських трейдерів переорієнтувалася на торгівлю з сусідніми Грузією (близько 21%) і Вірменією (44%), а також з більш віддаленим, проте не менш перспективним Гонконгом (20% від загальних обсягів експорту) [24].

Щодо Європейського ринку, то він через відсутність офіційних дозволів на експорт у виробників, високі українські ціни поки що залишаться для вітчизняних свинарів закритим.

Крім того, виробникам необхідно значно модернізувати виробництво. Передусім йдеться про зміну підходів до обробки туш. На думку експертів, для цього їм необхідно 2-3 роки. Тому ситуація з експортом стабілізується тільки до 2018 року [15].

Імпорт. Основними країнами-постачальниками свинини незмінно залишаються Німеччина (47% від усієї ввезеної продукції), Польща (20%) і Нідерланди (близько 18%).

У 2014 році в Україну імпортовано 115 тис. т свинини, що вдвічі менше від обсягів 2013 року (табл.), у 2015 році порівняно з попереднім – майже в п'ять разів.

Питома вага імпорту у фонді споживання свинини в Україні

Показник	Рік				
	2010	2011	2012	2013	2014
Імпорт свинини, тис. т	179	146	273	234	115
Частка імпорту у фонді споживання свинини, %	19,7	17,3	38,4	30,6	13,1

Зміна структури імпорту є особливістю сучасного вітчизняного ринку. Якщо раніше імпортери постачали в Україну якісну продукцію, то тепер імпортують дешеві субпродукти. Відповідно з них м'ясопереробні

підприємства виготовляють дешевшу продукцію, таким чином виходячи із ситуації, що склалася через низьку купівельну спроможність населення.

Новими гравцями постачання субпродуктів на український ринок стали Данія, Австрія, Франція, Швеція, Фінляндія.

У рамках підготовки до запровадження зони вільної торгівлі Україна дозволила імпорту яловичини і свинини з Канади без додаткової сертифікації. У Міністерстві сільськогосподарства Канади уточнили, що доступ на український ринок приносить канадським виробникам яловичини й свинини 50 млн дол. щороку [16].

За прогнозами експертів, протягом найближчих років пріоритетним для вітчизняного свинарства буде внутрішній ринок. Ухвалення відповідних законодавчих актів і їх подальше застосування дозволять підвищити якість вітчизняної продукції, що дасть можливість вийти з нею на зовнішні ринки.

Лідери на вітчизняному ринку свинини. У вітчизняному свинарстві присутні три виробничих сектори: нові підприємства з високою ефективністю, модернізовані з середньою ефективністю та старі низькоефективні.

Свинокомплекси промислового типу потужністю 54, 108 та 216 тис. свиней на рік виявилися найбільш життєздатними в ринкових умовах. Середні за розміром свиноферми із закінченим виробничим циклом потужністю 6, 12, 24 тис. свиней на рік є найчисельнішими. Малі свиноферми потужністю від 1000 до 3000 гол на рік виявилися нерентабельними через застарілі турові технології виробництва свинини, використання незбалансованих за поживністю кормових сумішей і тварин із низьким генетичним потенціалом.

АСУ кожного року проводить „Рейтинг найпотужніших виробників свинини”, одним з основних критеріїв оцінки якого є кількість маточного поголів'я на утриманні компаній учасників [12].

Лідером рейтингу в 2015 році було донецьке підприємство ПрАТ „АПК-Інвест”, в якому сконцентровано 7,4% промислового поголів'я свиней та припадало близько 11% свиней, які реалізують на забій. Станом на 31.12.2014 р. маточне поголів'я тваринницького господарства «АПК-Інвест» становило більше 22 тис. гол. Загальне ж поголів'я на утриманні налічувало 280 тис. гол (у т. ч. підсвинків). Характерним для показників

2014 року був найбільший відрив за всю історію фіксації поголів'я (за кількістю тварин на утриманні) від найближчих конкурентів у рейтингу – понад 40%). Компанія була лідером промислового виробництва свинини з часткою 18%.

Діючі тваринницькі комплекси „АПК-Інвест” вирощують 450 тис. товарних свиней на рік (або 276 тис. гол. на утриманні), що робить компанію лідером промислового свинарства України. Крім товарного свинарства, компанія веде активну селекційну роботу. Тваринницький комплекс має статус племінного репродуктора по породі Ландрас. Близько 80% поголів'я товарного репродуктора укомплектовано тваринами власної селекції.

ПАП „Агропродсервіс” займає другу позицію в рейтингу. У 2015 році в господарстві маточне поголів'я збільшилося порівнянно з попереднім роком на 2,6 тис. гол. Станом на квітень 2015 року загальне поголів'я свиней у корпорації становило 115 тис. гол, у тому числі 14 тис. гол. основних свиноматок.

Господарство одержало статус племінного репродуктора й племінного заводу з розведення свиней породи Ландрас. Завдяки якійсній племінній селекції та збалансованій кормовій базі середньодобовий приріст свиней на стадії відгодівлі становить 900 г, із середнім виходом 60-62 кг пісного м'яса на 100 кг живої маси. І це при репродуктивній нормі 12 поросят на 1 свиноматку з більше, ніж двома опоросами на рік. Дані показники впевнено можна вважати одними з кращих в Україні.

У трійку лідерів входить ТОВ „Даноша” – компанія зі 100 % датським капіталом. У 2015 році в господарстві приріст маточного поголів'я збільшився порівнянно з попереднім роком на 12,8%.

Виробництво спирається на датські ноу-хау й високоякісний генетичний матеріал, який імпортується з Данії.

Організація вирощування свиней заснована на концепції виробництва на трьох комплексах, коли виробничий цикл поділяють на три етапи (маточні ферми, ферми відлучення, ферми відгодівлі).

У 2014 році компанія побудувала шостий в Івано-Франківській області свинокомплекс на 24 тис. гол.

Четверту позицію посіло ТОВ „НВП Глобинський свинокомплекс”.

Підприємство має статус племінного репродуктора по розведенню свиней породи Ландрас. „Глобинський свинокомплекс” дотримується високих стандартів вирощування поголів'я без використання хімічних стимуляторів росту для тварин. Досвід свинокомплексу показує, що найкращих результатів у загальній схемі виробництва можна досягти при замкнутому циклі утримання та відтворення свиней і з власним виробництвом кормів. Свинокомплекс – підприємство з найбільш високими темпами розвитку в складі групи компаній „Глобіно”, для якого проектно-будівельне об'єднання „Дніпро” (корпорація „Глобіно”) будує нові об'єкти, нарощуючи виробничі потужності підприємства. Завдяки цьому підприємство збільшило поголів'я на 35% — до 148 тис. гол. Для роботи підприємства було реконструйовано та введено в експлуатацію 17 тваринницьких приміщень і завершувалася реконструкція приміщень на відгодівельних комплексах.

П'яту позицію за обсягами виробництва свинини у 2015 році посів ПАТ „АК „Слобожанський”, потужності якого дали змогу зберегти виробництво свинини на рівні 2014 року.

Зниження витрат. Завдання щодо зниження витрат, яке стоїть перед тваринниками – це робота щодо правильного використання технології виробництва свинини та її вдосконалення, яка уможливує на досить високому рівні підтримувати статус здоров'я тварин. Це також робота з маточним поголів'ям, що приносить основний прибуток; із генетичним потенціалом тварин, проведена шляхом ретельної й копіткої селекції.

Останніми роками у вітчизняних передових підприємствах помітно зріс рівень збереження тварин, що дало змогу їм реалізувати більший обсяг продукції. Знижується конверсія, тобто при меншому споживанні корму зростають прирости тварин.

При цьому важливим елементом підвищення ефективності виробництва залиша-

ється робота з людьми в підприємствах, із так званим „людським фактором”.

Кваліфікація кадрів. Незважаючи на високу технічну оснащеність та автоматизацію трудомістких процесів, сучасне промислове свинарство залишається сферою діяльності, в якій кінцеві результати залежать від людського фактора. З цієї причини жодному з сучасних підприємств не вдалося одержати виробничі показники, які б відповідали генетичному потенціалу тварин, рівню використовуваного обладнання й технологій. Причини криються в недооцінці вимог до виробничого персоналу, фахівців і керівників, які пред'являються сучасним промисловим свинарством. Успіхи лідерів промислового свинарства значною мірою пов'язані з високим професіоналізмом працівників. Кадрове питання було, є та залишається найбільш гострим для свинарських підприємств. Людський фактор є запорукою їхньої успішної роботи. Нині для багатьох підприємств надзвичайно складним питанням є укомплектування нових комплексів операторами й підсобними робітниками, не кажучи вже про кваліфікованих ветеринарних лікарів і зоотехніків. Не так багато фахівців, що мають досвід роботи саме в промислового свинарстві.

Основними показниками, якими визначається необхідний рівень кваліфікації робітників промислових свинарських підприємств, є: ступінь механізації виробничих процесів; технологія виробництва продукції; форми організації праці та виробництва. Зі зміною цих факторів постійно зростають вимоги до кваліфікації, набуття знань, виробничих навичок.

У результаті постійних змін у техніці й технології, які ускладнюють процес, з'явилися принципово нові професії та функціонально змінилися старі.

Так, основними професіями на великих свинарських комплексах стали оператор по догляду за тваринами, оператор кормоцеху, слюсар кормоцеху, слюсар по ремонту обладнання, оператор штучного запліднення, дезінфектори, дезінфектори на відвантажених тварин. Тому підвищилися вимоги до працівника щодо рівня його загальної осві-

ти, культури, професійної підготовки, здібностей, знань, навичок.

Загальна потреба в керівниках, спеціалістах і робітниках у масштабах країни не настільки велика. Однак для регіонів інтенсивного розвитку свинарства кадрова проблема уявляється важкою. Вимоги до компетентного рівня керівників та фахівців промислового свинарства припускають наявність вищої (середньої) спеціальної освіти й досвіду роботи в промисловому свинарстві.

На піку інноваційного розвитку вітчизняне промислове свинарство виявилось не забезпеченим компетентним виробничим персоналом. У результаті виробничо-технологічний потенціал і генетичний потенціал поголів'я використовується недостатньо ефективно. Розвиток галузі має переважно екстенсивний характер, тоді як показники ефективності виробництва відстають від запланованих.

Будівництво та модернізація підприємств. Наразі з використанням досвіду зарубіжних технологій країн, де розвинене свинарство (Данія, Канада, Німеччина, Голландія), будуються нові свинарські комплекси, проводиться реконструкція свинокомплексів промислового типу на утримання від 54 до 108 тис. гол., побудованих ще за радянських часів. За останні два десятиліття обладнання й технології на них мало змінювалися.

Економічна ситуація більшості свинарських підприємств обмежує плани та можливості заміни морально застарілих і фізично зношених споруд, що не відповідають сучасним екологічним та санітарно-гігієнічним вимогам, на нові з сучасним обладнанням і технологіями.

Для великих свинарських підприємств більш реальний варіант поетапної реконструкції. І незважаючи на те, що свого часу ці свинокомплекси були побудовані за однотипними проектами, нині немає та не може бути єдиного плану або рекомендацій щодо проведення їх реконструкції. У кожному підприємстві при виборі варіантів реконструкції або нового будівництва свинарського комплексу повинні бути складені (виходячи з місцевих умов, можливостей і ступеня зносу споруд та устаткування) обґрунтовані плани технічного переозброєння та реконструкції.

Висновки. Найбільшими виробниками свинини в Україні є області, які лідирують за рахунок великих вертикально-інтегрованих структур – агрохолдингів, в які входить більшість потужних свинарських комплексів, тобто які мають власну сировинну базу та ефективний збут. На зміну конкуренції між виробниками свинини приходить конкуренція великих інтегрованих компаній за збереження своїх домінуючих позицій на ринках – оптової торгівлі, переробки, організації збуту, розподілу товару.

Подальший розвиток вітчизняного промислового свинарства може бути досягнуто тільки за допомогою застосування інноваційних підходів до генетики, утримання і годівлі тварин високоякісними кормами, а також ефективного управління процесами, передусім виробництва, й кадрового менеджменту. Реалізація перерахованих шляхів, розв'язання зазначених проблем, залучення результативних ринкових механізмів і державних методів регулювання сприятимуть підвищенню ефективності виробництва та конкурентоспроможності виробників продукції свинарства.

Список використаних джерел

1. Гірняк К.М. Обґрунтування перспективних параметрів виробництва продукції свинарства / К.М. Гірняк // Наук. вісн. ЛНУВМБТ імені С.З. Гжицького. – 2010. – Т. 12, № 2(44), ч. 5. – С. 22-26.
2. Данилів Б.В. Інтенсифікація свинарства на основі використання промислових методів виробництва продукції / Б.В. Данилів // Економіка АПК. – 2006. – № 8. – С. 28-36.
3. Зембахтин А.В. Повышение эффективности работы свиноводческих комплексов в Удмуртии / А.В. Зембахтин // Свиноводство. – 2006. – № 3-4. – С. 27-29.
4. Іванюта В.Ф. Стан проблеми виробництва продукції свинарства в Україні / В.Ф. Іванюта, Н.М. Бейдик // Агросвіт. – 2008. – № 10. – С. 25-27.
5. Кравець І.В. Динамічні зміни на ринку свинини / І.В. Кравець // Агроінком. – 2007. – № 11-12. – С. 11-15.
5. Крилова Л. Коли свинина стає прибутковою / Л. Крилова // Пропозиція. – 2008. – № 4. – С. 138-141.
7. Месель-Веселяк В. Я. Підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва / В. Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2005. – № 6. – С. 17 – 26.

8. *Рибалко В. П.* Состояние и стратегия развития свиноводства в Украине / В.П. Рыбалко / Свиноводство. – 2006. – № 1. – С. 20-23.
9. *Свиноус І. В.* Сучасний стан та проблеми виробництва продукції свинарства в сільськогосподарських підприємствах України / І. В. Свиноус, А. В. Підгорний // Інноваційна економіка. - 2014. - № 6. - С. 77-81.
10. *Топіха І. Н.* Сучасний стан тваринництва та основні напрямки його розвитку на Миколаївщині / І. Н. Топіха // Вісн. аграр. науки Причорномор'я. Економічні науки. – 2008. – Вип. 4. – С. 3 – 10.
11. *Шуст О.А.* Економічні засади виробництва та реалізації продукції свинарства в сільськогосподарських підприємствах / О.А. Шуст // Сталій розвиток економіки. – 2011. – № 1 (4). – С. 276-280.
12. <http://latifundist.com/novosti/31230-kalita-poluchila-323-mln-grn-ubytkov>.
13. <http://agravery.com/uk/posts/show/galicina-zahid-prizupinila-realizaciju-proektu-budivnictva-svinokompleksu-u-lvivskij-oblasti>.
14. <https://msb.aval.ua/news/?id=24974>.
15. <http://agronews.ua/node/59881>.
16. <http://latifundist.com/novosti/29819-v-ukraine-poyavitsya-kanadskaya-svinina>.
17. *Schumpeter J.* Business Cycles: A Theoretical, Historical and Statistical Analysis of Capitalist Process. – New York, McGraw-Hill, 1939.
18. *Kuznets S.* Shumpeter,s Business Cycles. American Economic Review. 1940, 30, 250-371. Reprinted in: Kuznets S. Economic Change (Selected Essays in Business Cycles, National Income, and Economic Growth). – London, Heinemann, 1954.
19. *Van Duijn J.J.* The Long Wave in Economic Live: London, 1983. – P. 9.
20. *Geiffer W., Scheider W., Dogl R.* Technologie Portfolio Management in: Sautd, Das Management von Innovationen, Frankfurt, 1990. – S. 107-124.
21. *Schmookler J.* Invention and Economic Growth. – Cambrige, Harvard University press, 1966.
22. *Schmookler J.* Economic Sources of Inventiv Activity. – Journal of Economic History, 1962.
23. <http://agronews.ua/node/59881>.
24. <http://latifundist.com/novosti/32074-ukraina-sokratila-eksport-svininy-v-11-raz>.

Стаття надійшла до редакції 02.06.2016 р.

*

UDS 338.439 (477)

*Yu.P. KASHUBA, candidate of economic sciences,
associate professor (docent)
Lviv National Agrarian University*

Food security of Ukraine: prospects of development

Scientific problem. Under the modern conditions, Ukraine and all its regions are going to restructure the economic, industrial, agricultural and other production and non-production systems, greatly enhanced the focus of their activities in full and complete satisfaction of the needs of the population in the consumer goods, especially in low-cost food goods of high quality, priority to acquire the problems of development and functioning of the food industry and its sectors, subsectors and industries, the effectiveness of which largely determines the efficiency of the economy, industry and agriculture of the whole country and its regions.

Sustainable, efficient, balanced and proportional development of the food industry is one of the main objectives of the government's economic policy, the implementation of which is the main condition not only of the domestic market of food products, but also the availability of opportunities – the formation of a strong export potential. New economic conditions that lie in the formation and establishment of a market economic system, providing economic independence to enterprises and regions necessitate deeper attention and consideration of economic opportunities and interests of the food industry in some regions of Ukraine.

Analysis of recent researches and publications. An important contribution to the theory and practice of food security of Ukraine has been made by such experts as Berezina L. M.

© Yu. P. Kashuba, 2016